

HALİD ZİYA UŞAKLIĞIL

**KIRIK
HAYATLAR**

AÇIKLAMALI
ORJİNAL METİN

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL
KIRIK HAYATLAR

Can Miras

Kırık Hayatlar, Halid Ziya Uşaklıgil

© 2020, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Orhaniye Matbaası, 1342 (1924)

Yazar tarafından dili sadeleştirilmiş birinci basım: Hilmi Kitabevi, 1944

Can Yayınları'nda 1. basım: Haziran 2020, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Mustafa Çevikdoğan

Düzeltili: Mert Tokur

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-3628-5

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750736285

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL
KIRIK HAYATLAR

ROMAN

♥can

Halid Ziya Uşaklıgil'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Aşk-ı Memnu, 2016

Aşk-ı Memnu (Günümüz Türkçesiyle), 2016

Bu muydu?, 2016

Mai ve Siyah, 2016

Mai ve Siyah (Günümüz Türkçesiyle), 2016

Ferdi ve Şürekâsı, 2016

Ferdi ve Şürekâsı (Günümüz Türkçesiyle), 2016

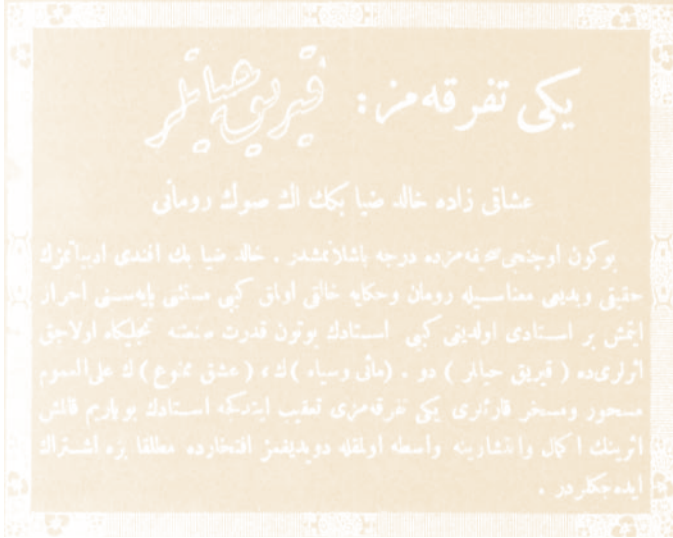
Bitmemiş Defter, 2018

Saray ve Ötesi, 2019

Saklanan Düşman, 2019

Kırık Hayatlar (Günümüz Türkçesiyle), 2020

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL, 1865'te İstanbul'da doğdu. Aslen Uşaklı olan ailesi daha sonra İzmir'e yerleşmişti. 1878'de İstanbul'dan İzmir'e taşınan Halid Ziya, bu şehirde eğitimine devam etti, Fransızca ve İtalyanca öğrendi. Bir yandan Türkçe edebiyatta kendini geliştirirken bir yandan da Fransızcadan yaptığı çevirileri yayımlatma fırsatı buldu. Kitap olarak yayımlanan ilk çevirisi Jean Racine'in *Le Thébaïde* adlı eseridir. Bir şiiri Muallim Naci'den sert bir eleştiri alınca şiirden uzaklaştı ve nesre yoğunlaştı. 1884'te İzmir'de arkadaşlarıyla *Nevruz* gazetesini çıkardı. Bir süre İstanbul'da yaşadktan sonra tekrar İzmir'e dönüp *Hizmet* ve *Ahenk* gazetelerini kurdu. *Sefile* romanı ilk sayıdan itibaren *Hizmet*'te yayımlandı. *Sefile*'yi *Nemide* izledi. 1893'te tekrar İstanbul'a yerleşen Halid Ziya, 1896'da *Mai* ve *Siyah*'ın tefrikasıyla *Servet-i Fünun*'a katıldı. Ardından *Aşk-ı Memnu* geldi. *Kırık Hayatlar*'ın tefrikası bitmemişken istibdat idaresinin baskılarına dayanamayarak yazmayı bıraktı. 1908'e kadar ara verdiği yazı hayatına *Sabah*'ın başyazarı olarak döndü ve bu gazetede *Nesli Ahir*'in tefrikasına başladı. V. Mehmed'in tahta çıkmasından sonra İttihat ve Terakki idaresi tarafından mabeyin başkâtipliğine atandı. Bu göreve dört yıl devam etti. 1915'te Almanya'ya gönderildi. Cumhuriyetin ilanından sonra, 1906'dan beri yaşadığı Yeşilköy'deki köşküne çekildi ve eski eserlerinin dilini sadeleştirerek yeni baskılarını hazırlamaya başladı. 1937'de oğlu Vedat'ın intiharıyla büyük bir yıkım yaşadı. 1945'te Yeşilköy'de öldü.

Vakit gazetesinin 23 Mart 1922 sayısının ilk sayfasında, *Kırk Hayatlar*'ın ikinci defa tefrika edilmeye başlanacağı haber veriliyor:

“Yeni tefrikamız: *Kırk Hayatlar*

Uşşakzade Halid Ziya Bey'in en son romanı bugün üçüncü sahifemizde derce başlanmıştır. Halid Ziya Beyefendi, edebiyatımızın hakiki ve bedii manasıyla roman ve hikâye halikı olmak gibi müstesna payesini ihraz etmiş bir üstadı olduğu gibi üstadın bütün kudret-i sanatına tecelligâh olacak eserleri de *Kırk Hayatlar*'dır. *Mai* ve *Siyah*'ın, *Aşk-ı Memnu*'nun alelumum meshur ve musahhar kaarileri yeni tefrikamızı takip ettikçe üstadın bu yarım kalmış eserinin ikmal ve ve intişarına vasıta olmakla duyduğumuz iftiharda mutlaka bize iştirak edeceklerdir.”

Can Yayınları'nın Notu

Bu kitabı hazırlarken yazarın diline, üslubuna, kelime tercihlerine müdahale etmedik; sadece imlasını günümüz kurallarına uyarladık. Artık pek kullanılmayan Arapça, Farsça kelimeler için kitabın sonunda bir sözlük hazırladık. Yabancı kelimeleri de özgün şekilleriyle yazmaya çalıştık. Bugün sık kullanılan Türkçe kökenli bazı kelimelerin, halk deyişlerinin anlamlarını, gündelik hayata ve döneme dair gerekli bazı açıklayıcı bilgileri de dipnotlarda vermeye çalıştık.

Kırık Hayatlar ilk olarak 23 Mayıs 1901'de *Servet-i Fünun*'da tefrika edilmeye başlanmıştı. Fakat dönemin sansür baskısına dayanamayan yazar, roman bitmeden tefrikayı sonlandırmaya karar verdi. Daha sonra 23 Mart 1922 ile 8 Temmuz 1922 tarihleri arasında romanın tamamı *Vakit* gazetesinde yayımlandı. Kitap olarak da ilk defa Arap harfleriyle 1924'te, Orhaniye Matbaası'nda basıldı. 1944'teki yeni harfli ilk baskıda yazar, romanı elden geçirip Arapça ve Farsça terkipleri Türkçeleştirmişti. Biz de elinizdeki kitabı hazırlarken bu 1944 baskısını esas aldık. Bu baskıda fark ettiğimiz bazı ek, kelime, cümle yanlışlarında 1924 baskısına başvurarak eksiklikleri köşeli parantezler içinde oradan tamamladık. Gerek gördükçe diğer baskılardan da yararlandık.

Muharrir Ne Diyor?

Halid Ziya Uşaklıgil'den bu eseri hakkında fikrini anlamak istedim. Dedi ki:

“Benim yazılarımı iki sınıfa ayırmak icap eder. İzmir mahsulleri ki yazı sanatımın emekleyen çocukluk devresi demektir. Orada dört büyük roman yazdım: *Hizmet* gazetesinde tefrika olarak kalan ve kitap şeklinde intişar etmeyecek olan *Sefile* ile tefrika edildikten sonra kitap şeklinde de basılan *Nemide*, *Bir Ölü'nün Defteri* ve *Ferdi ve Şürekâsı*. Bu üç roman sırasıyla sadeleştirilerek, yeni yazıyla tekrar basılmak üzere hazırdır. ‘Sadeleştirilerek’ dedim zira bunlarda bile bir süslemek hevesi vardı. Yanlış bir heves! Yazıldıkları zaman büyük bir rağbet kazanan, hatta taklitleri basılarak birçok sürülen bu eserler, bugün için pek iptidai şeyler kabilindedir. Onlarda başlayan süs iptilası, yani Arap ve Fars kelimeler ile terkiplerde aranan ziyet, Edebiyat-ı Cedide devrinde öyle bir ifrata vardı ki bundan geri dönmek ve sadeliğe doğru gitmek lüzumuna inanmaya başlamıştım. İşte bu inanın sevkiyle *Kırk Hayatlar* yazılmaya başlandı. O kadar sade olmaya yelteniyordum ki bir gün bana Mehmet Rauf bu eserden bahsederek, ‘Dikkat ediyorum, Edebiyat-ı Cedide’den ayrılıyorsun!’ demişti. Öyle olmakla beraber bugün kitabı yeni neslin diline yaklaştırmaya çalışırken gördüm ki lisanı yine pek yüklü, pek ağdalıdır ve sadeleştirmek için birçok yorgunluğa katlandım. Lisan bakımından bugün eser elbet çok daha iyi olmuştur.

Bir muharrir kendi eserleri hakkında sahih bir fikir beyan edemez. Bununla beraber cesaret ederek diyeceğim ki *Kırk*

Hayatlar gerek dil gerek yapı bakımından kendisinden evvel yazılan ve nasılsa edebiyat tarihinde hususi bir mevkiye müstahak addedilen *Mai ve Siyah* ile *Aşk-ı Memnu* romanlarından çok üstündür. Münekkitler ne hüküm verirler, bunu bilmiyorum fakat bu iddiayı serdederken hiçbir övünme hevesine kapılmadan söylemek isterim ki bu kitap, muharririnin en olgunluk devresinin mahsulüdür. Elbette bu hükmü, eser her türlü tenkide sebep olacak nakiselerden aridir manasına almak doğru olmaz.

Eserin bir de kazaya uğrayarak ilk tefrika edilişinde kesildiğini anlattım, bunun hikâyesini kitabın başlangıcında naklettim.”

İbrahim Hilmi Çığıracı

Kırk Hayatlar, Bir Hikâyenin Hikâyesi

I

Yirmi beş yıllık bir mesafeden sonra rici bir nazarla maziye bakınca o zaman Servet-i Fünun muhitinde tahdüs eden edebî hareketi daha vazih çizgilerle çemberlenmiş görüyorum. Bu harekette her şeyden ziyade fark olunan hususiyet şuydu ki, o bir mahsus tertip dairesinde, amilleri adeta siyasi bir cereyan tayin etmek için evvelden düşünülüp kurulan, mukarrer esaslar üzerine bina edilen bir müşavere ve müfahemesi neticesinde husule gelmiş bir hadise değildi; hatta onda tam manasıyla bir ittifak bile yoktu. Ancak bir tesadüf eseri idi. Şurada burada, kendi âlemlerinde, kendi talih cephelerine menkuş mukadderatı takip ederek ilk tecrübe merhalelerinden geçmiş olan kalem erbabından birkaçı, hatta daha evvelden pek iyi tanışmayarak, pek sıkı görüşmeyerek, nasılsa esivermiş bir nefes rüzgârla aynı matbaanın çatısı altında toplanmışlar, aynı risalenin sahifelerine sanat aşkından başka bir şeyle mütehasis olmayarak yazılarını getirmişlerdi.

Aralarında ittifak yoktu fakat buna mukabil ittihat vardı. Yekdiğeriyle temas ettikçe sanat hakkında telakkiyelerinin tecanüsüne vâkıf olan ve belki birbirine yakın yaşamakla birbirinden aşılana bu adamlarda aynı meba-

histe, aynı tahassüsata malik olmaktan, aynı afakta, aynı uçuş tarzına fitri kabiliyet taşımaktan mütevellit bir ittihat ki derhal aralarında tesanüt ve tekafül hissiyatını az çok zedeleyebilecek mahiyette ne varsa onları tamamıyla bir tarafa bırakmaya tabiatıyla lüzum gören bir muhabbet ve samimiyet tevhit etmişti.

Ne muhit ne sınıf ne mevki ne sin farkları bunların arasında esen sıcak refakat havasına soğuk soluğunu üfürmeye fırsat bulamadı. Etraf ne kadar mümkünse o kadar muhalif anasırla dolu, müşkül şeraitle memluyken, her hatvede bir tehlikenin ihtimali kendilerine muntazırken bütün o fütur ve kesel verecek esbaba karşı tek kuvvet alabilecekleri manevi memba işte ancak aralarında mevcut olmak lazım gelen muhabbeti. Onun için, tabiatıyla teemmül ve tefekküre lüzum bile hissetmeden, yalnız birbirine sokulmuş olmak ihtiyacının sevgiyle bu kalem erbabı ne kadar sevişmek için ruhlarında kudret varsa o kadar sevişmişlerdi.

Ve her türlü mahrumiyetlerin, meraretlerin, istihkak kesp olunmamış hücumlara, tahkirlere maruz kalmaktan doğan hüsrânların, her vesileyle inkâr edilen, tezyife uğrayan sanatlarına müteallik yeislerin, kesellerin tek tazmin vesilesi işte bu sevişmekten ibaretti. Bununla mesut, bununla şaddılar; bununla her şeye galebe çaldılar. Yalnız bir şeye mağlup oldular, yalnız bir kaza yumruğu vardı ki; başlarının üstünde tehdit vaziyetiyle dururken bir gün nihayet bu zümrenin ortasına düştü ve onları muzmahil ederek dağıttı.

Bu zümre tabiatıyla o zamana ait idarenin vehimlerini tahrik etmekten hâli değildi, o bundan hâli olsaydı bile etrafında kaynayan hasedin ikaz sedası, evhamı uyandırmak için icap eden mefsedet vazifesini fazlasıyla ifa ediyordu.

Her gün bu zümre, vehimlere ne derece mahrek ol-

duğunun bir burhanını görürdü ve her gün ona müteallik tahaffuz vasıtalarının tatbikinde daha ziyade şiddet iltizam eden bir ihtiyaca kurban olurdu. Fütur getirmedi. Hayatını boğmak için gittikçe daha sıkışan zincir gırtlığında her gün biraz daha dar menfez bırakmakla beraber o böylece teneffüs edebilmek, yaşamakta ısrar edebilmek zumunda bulundu; nihayet bir gün birdenbire zincir tamamıyla sıkıştı, “Artık nefesini kes!” dedi. İşte ancak o zaman kalemleri kırmak, birer köşeye çekilmek ve senelerce, gittikçe yıpranan, gittikçe kendi kabiliyetlerini unutan bu gençler için sanatı fersude bir meta hükmünde bir dolabın karanlıklarında ve tozlarında uyutmak lazım geldi.

Bu sıradaydı ki kafilenin en sonunda, başlanmış bir hikâyeyle ben kaldım. Bu hikâyeye *Kırk Hayatlar*'dı. İstiyordum ki bu eserimde ona takaddüm eden yazılarıma ait şiir vesaiti ve hülyadan başka bir usul takip edeyim. Bunda sadece hayat olacaktı. Memleketin hakiki hayatından bir levha ki onda gözleri oyalayacak, hayali taltif edecek süslerden hiçbir iz bulunmasın. Balzac'ın, Stendhal'in, Bourget'nin¹ müracaat ettikleri usulde bir hikâyeye ki bu üstatların namlarını ihtar ederken onlara yetişmek küstahlığına çıkışmamakla beraber kendi halince, kendi kadrinde o nevin mütevazı bir numunesi olsun.

Hikâyeye hakkında o derece insafsız olmayan zaman bu hikâyenin bu mahiyeti üzerine hemen çengellerini çıkardı ve onu didiklemeğe, delik deşik etmeye başladı. İlk önce kopan, çengellere takılarak giden parçalara rağmen yine devamı mümkün zannettim; fakat artık o karar vermişti. Ne olursa olsun, kafilenin son kalemini de kırmak ve bu muhitte uyanmış hareketin son ihtizazını da söndürmek için azmi vardı.

1. Honoré de Balzac (1799-1850), Stendhal (1783-1842), Paul Bourget (1852-1935): Fransız yazarlar. (Y.N.)

Nihayet bir gün...

Bundan sonrasını o tarihte yazılarak bir tarafa atılmış olan ve bugün tekrar meydana çıkan şu kâğıtlarda görmek mümkündür:

6 Kanunevvel 1317 Cuma¹ sabahı

“Bugün yazıhanemin² başına elîm bir mecburiyetle oturuyorum: Nihayet yazı yazmaktan feragat etmek lazım geliyor. Yazı yazmak! Hayatımın yarısından ziyadesini avutup oyalayan bir eğlence, bütün mefturiyetlerine, keselanlarına, boşa çıkan ümitlerine bedel, bilinemez nasıl müphem bir tesliyetle işte ta çocukluktan bugüne kadar beni aldatan bir eğlence. Evet, nihayet bu eğlenceden de feragat etmek, artık hayatını bitirip de vârislerini düşünen aile babaları kabilinden yazıhanemin başında vasiyetname yazmak lazım geliyor. Çünkü artık bir şey yazmaya imkân yoktur:

İki gün evvel matbaanın minimini mürettibi, henüz on dört yaşlarında güzel bir çocuk, elinde dört sütunluk matbaa müsveddesiyle yanıma geldi. Bunlar matbuatın muayenesinden geçerek biçare sanat evladının kırmızı kanlarıyla bulanmış bir kalemle, zalim, gaddar, vahşi bir kalemle kanlar içinde bırakıldıktan sonra suratıma atılan müsveddelerdi. Bunları nasıl bir elle aldığımı, nasıl gözlerle seyrettiğimi anlamak için türlü mesaiden sonra vücuda gelmiş bir eserin bir dakika içinde bir tekmeyle hurdaşaş edildiğine, hiçbir şey yapmaksızın, elden hiçbir şey gelmeksizin, miskin bir şahit olan bir sanat sahibi olmak icap eder.

Neler çıkarılmış, neler çizilmiş, nasıl masum fikirlerin gırtlakları sıkılarak boğulmuş! Sonra bunu yapan ka-

1. 19 Aralık 1901. (Y.N.)

2. Yazı masası. (Y.N.)

lem o kadar fikirsiz, o kadar mantıksız ki birçoklarının niçin bu kalemin kahrından kurtulamadıklarını tahmin etmek bile kabil olamadı.

Bir eser tasavvur olunsun ki en ziyade hayatla mühtez görünen parçaları, en ziyade bir şeye benzeyen fikirleri, mantık değil, hatta sarf ve nahiv rabitalarına dikkat edilmeden kaldırılınsın; sonra bu ötesinde berisinde şerhlerle mecruh eser kayıtsız bir refikin ihmal eden tashihinden geçerek mantık rabitasızlıklarının, lisan sakatlarının, tertip yanlışlarının bütün meayibiyle ortaya atılsın. Oh! İşte nihayet buna muvafakat edemeyeceğim.

Ben o kırmızı kalemin hükmüne mağlup olanlar içinde, zannederim sonuncu kaldım. Bütün meslek arkadaşlarım birer birer çekildiler, ortada yalnız ben vardım. İtiraf ederim ki onun gadrine en az ben hedef oluyordum. Küçük hikâyelerimde, *Mai ve Siyah*'ta, *Aşk-ı Memnu*'da böyle kurban edilmiş şeyler pek azdı. Buna büyük bir sebep var; bunlar evvela bütün bütün şiir ve hayale müstenit şeyler gibiydi. Hayatın acılıklarına takarrüp ettikçe bunları bütün süslerdim; fakat nihayet süslenemeyecek acılıklar, kırık hayatlar yazmak istedim ve o zaman kırmızı kalemle cenk etmek icap etti. İşte altı aydır, bu cenk arasında muzmahil ve perişanım, altı ay onda yorulmaz bir zulüm, bende yorulmaz bir inat, cenk ettik. Bu cenk arasında biçare eser, *Kırk Hayatlar*, parça parça, hurda-ş oldu; fakat anlıyorum, daha ilerisine gitmek mümkün değil. Bugüne kadar eserin en dokunulamayacak yerleri intişar ediyordu, bugünden sonra başlayacak kısmını aynı mücadeleyle kurtarmak mümkün değil, yahut ki eserden, sanattan feragat ederek bir karalama yazıcısı olmaya katlanmalı. Şimdiye kadar bunlardan biri olmadığımı –belki mayub bir duyguyla– o kadar memnunum ki bugünden sonra da edebî hürriyetimi tebdile lüzum görmüyorum.

Bundan sonra neşretmek için yazılamayacak şöyle-

rin intikamını, neşretmemek için yazmakla almak mümkün olabilecek mi acaba? Günü gününe, vakit buldukça, hayatın zalim metaib ve mesai saatlerinden on dakika çalabildikçe gelip şu yazıhanenin başında hayattan, etrafında galeyan eden –bir çamur tahammürüyle, heyhat!– murdar hayattan ihtisatımı işaret etmek, hissolundukları gibi ziynetsiz, tekellüfsüz, güya gecelik elbiseleriyle biçare, mariz hayat evladımı perişan kâğıt parçalarının üstüne atmak ne büyük bir tesliyet teşkil ederdi.

Bu suretle *Kırık Hayatlar* kalmış fakat bunlardan belki daha acı, daha başka türlü bir acılıkla acı bir başka kırık hayat çıkmış olurdu.

II

Hiç zannetmek istemiyorum ki istibdat devri diye yâd edilen senelerde bir yandan teftiş ve muayene encümeninin¹ bir yandan matbuat idaresinin yazılanları tetkik hakkında günden güne artarak nihayet tevehhümün cinnete pek müşabih bir şeklini iktisap eden vesvesesi asıl saltanat makamından ilham almış olsun. Bu daha ziyade etrafın fart-ı gayretle, sanki birbirine karşı sadakat numunesi vermek temayülünün bir müsabaka zemininde gittikçe mütezayit bir şiddete kapılmış olmasına hamledilmelidir.

Az çok siyaset hatalarına düşmüş olmasına, bazı ruhi ahval saikasıyla fitratının vehimlere inhimaki saltanatı zamanında birtakım idari sakamet tevhit etmiş bulunmasına mukabil pek yüksek bir zekâyâ malikiyeti tarihin şahadetiyle sabit olan Abdülhamid'in kendisi bu derece küçük şeyleri tasvip etmemiş olacağına zahib olmak daha insafa muvafık olur itikadındayım.

1. Encümen-i Teftiş ve Muayene. Maarif Nezareti bünyesinde kurulan ve yayımlanması istenen eserleri inceleyip basılıp basılmamasına karar veren kurum. (Y.N.)

Onun için bugün o zamanın bu zemine ait vakalarını tahattur ederken vicdanımın itabını idare çarkının asıl hareket mastarına değil, onun deveran tarzına teveccüh ediyor görüyorum.

Aşağıda görülecek misallerle, zannederim tamamıyla tebarüz edecektir ki bu kabilden şeyleri çizmek usulünü kabul eden kalemlerde tek bir mahrek yine kendi hüviyetlerinin ensicesinde saatten saate dişleri daha derinlere inen evham kurtlarından ibarettir.

Maslahatın zaruretleri icabından olmak lazım gelen bu meselede o zaman hep böyle düşünürdük, o zamandan bugüne kadar da bu tefekkür tarzını cerhedecek bir burhan zuhur etmedi. Hatta bizleri böyle düşünmekte isabet olduğuna daha ziyade ikna edecek vakalar bile meşhûr oldu: Mütéhassıs memurları tarafından neşri tecviz edilmeyen makaleler oldu ki eshabı, daha yüksek makamlara intisabı haiz olduklarından, gidip başkaları tarafından men edilen yazılarına irade-i seniyeyle müsaade aldılar. Bu tarzda vakaları hemen her gün tekrar tekrar muayene memurlarının¹ enf-i hayretine uzatan bir marifet ocağı vardı ki meşhûr Baba Tahir'in² Malumat Matbaası'ydı.

Merak erbabından bir mütetebbi zuhur etse de mütéhassıs memurlar tarafından çizilen şeyleri, eğer hâlâ mevcutsa matbaalardan toplayarak bunlardan müntehab bir numune mecmuası vücuda getirse ve buna mukabil mesela Malumat Matbaası'nın neşriyatından seçilecek emsileyle mukayese yürütse pek dikkate şayan bir eser vücuda getirmiş olurdu.

Ne kadar teessüf etmelidir ki bahis mevzusu olan *Kırk Hayatlar*'dan kendi hesabıma çıkarılan şeyleri o

1. Sansür memuru. (Y.N.)

2. Malumatçı Mehmet Tahir Efendi (1864-1912): Gazeteci, matbaacı ve yayıncı. (Y.N.)

zaman matbaa vesikalarından istinsah ederek muhafaza etmiş değilim. Yalnız bu teessüfü biraz tadil edecek elde bir kâğıt kalabilmiş ki o da hikâyenin son tefrikalarına ait, çizilmiş parçaların bir küçük suretidir.

Bunları uzun yıllardan sonra gözden geçirmek ve acaba şu kelime, bu ibare neden muzır addolunarak çıkarılmış diye düşünmek oldukça cazip bir eğlence teşkil eder. Bu eğlenceden hikâyenin bugünkü karilerine bir hisse ifraz etmek istedim. İtiraf ederim ki görülecek şeylerden birtakımının niçin çizilmiş olduğuna ben de tamamıyla vukuf hasıl edemedim.

Çıkarılan kelimeler ve ibareler muterize içine alınanlardır:

* * *

... hep zihninin içinde (gizli gizli yaşayan) dakikalar...

* * *

... Dul! (Bu kelimenin manasını öğrenecekti. Bu kelimenin manası rüyasız, ziyasız karanlık bir geceydi. Nasıl geçtiği fark edilemeyen bir devre-i ümit ve saadetle nasıl geleceği keşfolunamayan yabis bir atının arasında medid bir intizar.)...

Bu ibarelerden birincisinde gizli gizli yaşayan tabirinden Abdülhamid'in kendisine, ikincisinde dul tarifinden o sırada hanedan-ı saltanata ait bir talak meselesinin zuhuruna telmih tevehhüm edilmiş olacak. Fazla olarak endişe-aver bir istikbalden de bahsediliyor.

* * *

... çalışan nazarında (kardaşlarının artık kıskançlıklar icat etmekten, didişmekten feragat eden merhamete benzer muhabbetlerinde)...

* * *

... vaat ederdi. (Kim bilir? Evet, bu kim bilirlerle ne kadar gözyaşları kurutulacak, ne kadar ağarmış saç telleri koparılacaktı.)...

Bu iki ibarede tayy sebebi pek aşikârdır.

* * *

... bir dolaşmalar (bu, yerden tenebbüt ediyorcasına fişkran yeni şehri bir görseler) ...

Bu yerden tenebbüt eden şehir Feriköy ve Şişli semtleriydi. Fakat belki Yıldız mebanisi maksut olabilir mütalaası üzerine hazfı tensip edilmiş.

* * *

(Damadını) tebrik ediyordu.

O sırada Mahmut Celaleddin Paşa ve Kemalettin Paşa vakaları hadis olmuştu. Onun için damat kelimesi Türk dilinden mehcur tutulmak lazım geliyordu.

* * *

... cebine koydu. (Mademki daima bir kahkahanın yanında bir enîn-i matem vardı, hayatı böyle kabul etmeliydi) ...

Bunun sebebini layıkıyla anlayamıyorum. Belki ihlal-i neşata bais olacak bir mütalaa-i hazine serdi mücaz addedilmemiştir.

* * *

... Derhal (inkılap) ederdi.

İnkılap kelimesi merdut tabirlerdendi. Nasıl olmuş da o kadar tecrübelerden sonra yine gafil davranıp bu kelimeyi istimal etmişim.

... yaslanmak lazım gelince (babasından ayırarak) annesine sevk ediyordu. (Tabiatın doğrudan doğruya hükmüne tabi olan takdirlerde babalık anneliğe nispetle ne kadar bigâne kalıyordu.)

... o, (erkek, baba) annesine...

... hükmedemeyen (miskin erkeğe) kocasına...

Bu ibarelerde tayy olunan tabirler teşrihe muhtaç değil. Cüzi bir teemmülle muayene memurunun vehminde ne kadar mariz bir keskinlik hasıl olduğu derhal anlaşılıyor.

* * *

... bir şefkatın (ulviyet ve azameti, derin bir feragat-ı nefsiyenin şiir ve kutsiyeti) temessül etmiş bir heykel-i mualla (hak-i pa-i rifatine yüzler sürünerek kasideler söylenecek bir sanempare-i mukaddes) olurdu.

Bugünün lisanına nispeten gülünç bir tantanayla mahmul görünen bu ibarede tayy edilen birinci parçanın sebebi pek anlaşılmıyor, en galip ihtimal muayene me-

murı Őefkatin ulviyet ve azametini hele ondan sonra feragat kelimesini kullanarak nefŐi feragatinin Şiir ve kutsiyetini hikâyesine koymak cesaretini alan bir muharrirde pek yükseklerle ulaŐmak isteyen bir suikast-ı siyasi görmüŐ olacak. İkinci parçanın hükümdarın zatına bir telmih ihtiva etmesinden hazer edilmiş.

* * *

... bu, nihayet, (meyyal-i fesat), malul...

Sebebi aŐikâr. O zaman meyyal-i fesat bir Őeyin, hat-ta bir hikâyede sade hissiyat tasvir edilirken bile mevcut olmasına müsaade edilemezdi.

* * *

.... düşmesin. (Ben yalnız sizi tutmak, siz bana yalnız tutunmak için birbirimizin elini sıkalım, ben sizi kurtarayım, sizin bir birader-i halaskârınız olayım, siz de bana o kadar minnettar olunuz ki ben bununla bahtiyar olayım.) ...

Pek vuzuhla anlayamıyorum. Acaba hanedan-ı saltanata müteallik bir münasebet için mi yahut vükela veya mukarribîn arasında bir zat için mi yoksa Almanya imparatoruyla muhadenet tecelliyatı için mi, her nedense muhtelif mecralara sevki mümkün olan bu dolaŐık cümle muayene memurunun rahat uyumak isteyen ruhunu tazip edecek mahiyette görülmüŐ ve kırmızı ka-lemle idama mahkûm edilmiş.

* * *

... tatil edenler (onu asabi bir iratla gevezeliğinde serbest bırakarak) ...

Az çok anlaşılıyor.

* * *

... çocukları olmamış. (Behçet Efendi karısının üstüne evleneceğine, Nesime Hanım da Fener Bahçesi'nde arabalara, üzerinde bir güvercin gagasında mektup resmiyle nağmeler fırlatacağına) birer...

Ben de bugün düşünürken bu ibarede muhtelif sebeplerle ilişilebilecek fikirler ve kelimeler buluyorum. Düşünülürse onlar keşfedilir; her halde sükût etmeyi ve keşif lezzetini arayacak olanlara bırakmayı tercih ediyorum.

... bir efsaneyi (kim bilir nasıl muhataplara) anlatıyordu.

Anlayamadım.

* * *

... bir (feragat) ...

Malum.

* * *

... işitilmeyen (bu mahrem yalnızlığın arasında) ...

Padişahın hayatına telmih olabilir mütalaasıyla hazfedilmiş.

* * *

İşte bu gösterilen numunelerle *Kırık Hayatlar* hikâyesinin nasıl bir sekteye uğradığı anlaşılmuş olur. Yirmi sene kaldıktan sonra hikâye *Vakit* tahrir heyetinin vesetetiyle yeniden hayat buluyor. Muharririne kalsaydı onu nisyana mahkûm bırakmaya müreccah nazarıyla bakardı. Ona yeniden hayat bahşetmek lütfunu gösterenlerde mi isabet oldu yoksa onu büsbütün metruk bırakmak fikrinde bulunan muharriri [mi] makul bir harekette bulunmuş olurdu; bunu tayin etmek hakkına artık bugün malik değilim.

KIRIK HAYATLAR

I

“Vedide! Vedide!”

Bu henüz perdeleri takılmamış evin içinde kendisini bir parça sokakta farz eden genç kadın, saçlarının üstüne gelişigüzel dolanmış ince örtüsünü başından atamayarak kocasının sesine koştu ve onun kavi darbelerle açmaya çalıştığı, boyaları henüz tamamıyla kurumamış, içi yeşil, dışı beyaza yakın mavi panjurun yanına yaklaştı. O zaman Ömer Behiç bu dolgun, taze kadın vücudunu, sekiz seneden beri hayatının bütün hislerine her vakit beraber bir refik olan bu kıymetli zevceyi şu saadet dakikasında daha ziyade yanında bulundurmak isteyerek omzundan tuttu. Hafifçe göğsüne çekerek nihayet açılan pencereden elini uzattı:

“Bak, görüyor musun? Ne manzara! İşte geniş saharlar, işte açık ufuklara karışan dağlar. Biraz ağaçsız, biraz yeşilliksiz; fakat satırların garip irtisamları, nagehani inkisarları burasını ağaçlardan ziyade, yeşilliklerden ziyade süslüyor. Ya güneş! İtiraf et ki güneş burada daha başka türlü parlıyor. Bak bütün yaldızlanmış, sanki güneşten şeffaf bir gümüş şelalesi akıyor; havalarda, saharalarda beyaz bir alev kaynıyor.”

Karısını biraz daha çekti. Dudakları, örtüsünün kenarından sarkarak hafif hafif titreyen saçlarına sürünür-

ken yavaş, sanki bu saadeti başkalarından esirgemek isteyen bir sesle ilave etti:

“Oh! Bilsen, ne bahtiyarım! Ne derin bir bahtiyarlıkla bahtiyarım! Hem senin yanında anlıyor musun, Vedide, senin yanında, işte böyle, omuz omuza, nefesin nefesimi okşayarak, ellerin ellerimi sıkarak, her gün böyle, her gün beraber...”

Sanki daha yakın, onunla daha beraber olmak isteyerek karısını hep biraz daha çekiyordu; bu defa örtüsünü yavaşça açarak, dudaklarıyla saçlarının arasından boyunu araştırdı. “Oh! Sen, sen!” dedi. “Hayatımın asıl saadeti, biricik saadeti...”

Vedide ufak bir muaheze edasıyla, gözlerini Şişli'nin bu mayıs güneşi altında azîm bir deruni hazla göğüsleri kabara kabara taze bir hayat içinde uyuyor zannolunan sahralarından ayırmayarak sordu:

“Selma ile Leyla'yı unutuyor musun?”

O birden cevap verdi:

“Lakin onlar, onlar da sen! Onlar bence senden başka bir şey değil ki... Senin vücudundan ayrılmış, senin ruhundan çıkmış, senin nefesinle büyümüş şeyler! Onları daha ziyade senin çocukların oldukları için seviyorum.”

Babasının sözlerine bir nakarat yapmak istiyormuşçasına, henüz hiçbir şey yerine konamayan bu yeni evde, bir ucu pencerenin demirine bir ucu kapının topuzuna bağlanarak muvakkat bir yatak haline getirilen hamağın içinden, gündüz uykusunu henüz ikmal eden Leyla'nın sesi işitildi:

“Annemi seviyo, bebabacı seviyo, abacı seviyo, episini seviyo...”

Vedide koştı:

“Ah! Sen hepsini mi seviyorsun? Annemi, beybabacığını, ablacığını, hepsini, hepsini mi seviyorsun? Bu mini-mini yürek herkes için bir şeyler mi duyuyor?”

Hamağın üzerine eğilerek onun pembe yanaklarından, terlemiş tombul ellerinden öpüyor; içinden taşıp gelen bir saadet sevinciyle çocuğu hırpalayarak, bu küçük narin şeyi adeta yorarak onu bir buse sağanağının içinde boğuyordu. Leyla, velev hırpalanarak, velev yoğrularak sevimliden, öpülmekten mahzuz, kesik kesik nefesiyle, sağanağın arasında vakit bulmaya çalışarak nakaratını tekrar ediyordu:

“Annemi seviyo, bebabacı seviyo, abacı seviyo, episini seviyo...”

Ömer Behiç yaklaşmış, dudaklarında geniş bir saadet tebessümüyle bu levhayı seyrediyordu. Aman Yarabbi! Ne kadar mesuttu! Hayatında hiç kendisini böyle mesut hissetmemişti. İşte nihayet kendisini karısıyla, çocuklarıyla, evinde, kendi evinde görüyordu. Bu ev onun bütün hayatında emellerini hülâsa eden bir hülyaydı ki işte nihayet tahakkuk etmişti. Birinci defa olarak hayatının bir gününü kendi evinde geçiriyordu, o kadar beklenen, o kadar süslenip bezenilen saadet saati işte buydu.

Kendi evi!

Hayatının en uzak devrelerine kadar hatırasını sevk ettikçe bu hülyayı bulurdu. Daha mektepteyken, sonra ameliyat için ecnebi şehirlerinden birinin fakir talebe odasında hülyaya zaman buldukça hep bunu düşünür, işte bu hayatı beklerdi. Biraz eğlenerek, her genç erkek gibi biraz kadın kollarının arasında yuvarlanarak geçen şebabında hiç ciddi bir aşka tesadüf etmemişti. Pek çocukluğuna ait bir sevda hatırası vardı ki yalnız onu düşünürken, belki o zaman âşık olmuş bulunduğu zahib olurdu; fakat bu o derece uzak ve uzaklığıyla o derece silik bir hatıraydı ki sahih bir hüküm verecek kadar tafsilatı tahattur edemezdi. Bütün garam ve şegaf emellerini izdivaca bırakmıştı, zevcesine hiç olmazsa bikir ve pakize bir ruh ihda edecekti. Aşk saadetini izdivaçta bu-

*Halid Ziya'ya kadar, romancı muhayyilesiyle doğmuş tek muharririmiz yoktur.
Hepsi roman veya hikâye yazmaya hevesli insanlardır.*

Ahmet Hamdi Tanpınar

Bir muharrir kendi eserleri hakkında sahih bir fikir beyan edemez. Bununla beraber cesaret ederek diyeceğim ki Kırk Hayatlar gerek dil gerek yapı bakımından kendisinden evvel yazılan ve nasılsa edebiyat tarihinde hususi bir mevkiye müstahak addedilen Mai ve Siyah ile Aşk-ı Memnu romanlarından çok üstündür. Münekkitler ne hüküm verirler, bunu bilmiyorum fakat bu iddiayı serdederken hiçbir övünme hevesine kapılmadan söylemek isterim ki bu kitap, muharririnin en olgunluk devresinin mahsulüdür.

Halid Ziya Uşaklıgil

Halid Ziya'nın ustalık döneminin üç büyük romanından biri olmasının yanında sansürle, baskılarla dolu yayımlanma macerasıyla da edebiyatımızdaki en özel eserlerden biri olan *Kırk Hayatlar*'ı, yazarının onayladığı son baskısı üzerinden yayına hazırladık. Bu kült roman, tekrar tekrar okunup anlaşılmayı bekliyor.

#edebiyatımızınmirası #servetifünun #büyükromanlar #aşk #aile #hastalık #toplum
#sosyete #şişli #değişenistanbul

 can

canyayinlari.com | [f](#) | [i](#) | [t](#) | [canyayinlari](#)

roman

ISBN 978-975-07-3428-5

9 789750 736285